

PARIKKALA

SÄRKISALMEN KYLÄTAAJAMAN

Kulttuuriympäristöinventointi

Raportti 30.12.2017, tarkistettu 25.5.2018

Teija Ahola
Selvitystyö Ahola
Mikkeli

Tilaaja Karttako Oy / Parikkalan kunta

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Lähtötiedot kaavoista ja suojelutavoitteista.....	4
3	Työmenetelmät	6
4	Särkisalmen kylän vaiheita	7
5	Särkisalmen kylätaajama tänään: luonne ja miljööt	12
6	Taajamakuva-analyysi	21
7	Johtopäätökset.....	22
8	Lähteet	25

Viitteet

Kansikuva: Rantatie

Valokuvat: Teija Ahola, Selvitystyö Ahola 2017.

1 JOHDANTO

Kulttuuriympäristöinventointi tehtiin asemakaavan päivitystyön lähtöaineistoksi.

Selvityksessä kuvataan suunnittelualueen rakennetun kulttuuriympäristön historiaa, ominaisluonnetta ja nykytilaa sekä kulttuurihistoriallisia arvoja.

Raportin tulosten pohjalta voidaan arvioida suunnitelmien ja rakentamisen vaikutuksia Särkisalmen keskustaajaman rakennettuun kulttuuriympäristöön, sen historiallisiin ja taajamakuullisiin tunnuspiirteisiin ja arvoihin. Lisäksi voidaan arvioida yksittäisten rakennuskohteiden rakennushistoriallista ja maisemallista merkittävyyttä.

Asemakaavasuunnittelussa selvityksen tulokset ovat sovellettavissa lähtötietona selostuksessa, kaavakartan sisällössä ja esitystavassa, kaavamääräyksissä, vaikutusten arvioinnissa ja vuoropuhelussa.

Työn tilasi Parikkalan kunta. Selvityksen tutkimusosuudesta, rakennusinventoinnista, kohteiden arvottamisesta, kaavoitukseen liittyvistä osuuksista ja karttatuotannosta vastasi FM Teija Ahola Selvitystyö Aholasta. Työ laadittiin Karttaako Oy:n/DI Jarmo Mäkelän alikonsulttina.

Sijainti

Parikkalan kunta sijaitsee Etelä-Karjalan koillisosassa. Viime sotien seurauksena kunnasta jäi noin kolmannes Neuvostoliiton puolelle ja siitä tuli rajakunta. Suurin osa alueesta on Salpausselkien väliin jäävää kumpuilevaa järvaluetta. Simpelejärvi on kunnan suuri keskusjärvi.

Kohdealueena oleva Särkisalmen kylätaajama kuuluu Parikkalan Mäntylahden maarekisterikylään (404). Kylä sijaitsee Simpelejärven Särkisalmen rannalla ja kuuluu rehevään Laatokan Karjalan alueeseen. Etäisyys kirkonkylään, kuntakeskukseen, on 7 km. Matkaa Särkisalmesta lähimpiin kaupunkeihin eli Savonlinnaan on 54 km, Imatralle 71 km ja Kiteelle 74 km. Vuonna 2016 kylätaajamassa oli 432 asukasta.

Kyläaluetta hallitsevat liikenneväylät. Valtatiet 6 (Imatra-Joensuu) ja 14 (Juva-Savonlinna-Särkisalmi) kohtaavat salmen rannalla, kyläkeskustassa. Savonlinnan rata saapuu lännestä ja kaartuu ennen kyläkeskustaa etelään ratapengertä pitkin. Lakkautettu ja purettu asema sijaitsi salmen eteläpuolelle. Kylän muu tieverkko muodostuu vanhoista maanteistä, kyläteistä ja kaduista.

2 LÄHTÖTIEDOT KAAVOISTA JA SUOJELUTAVOITTEISTA

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtioneuvosto päätti uusista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017. Niiden mukaan alueidenkäytössä on tarpeen tunnistaa viranomaisten valtakunnallisten inventointien alueet ja ottaa huomioon siten, että niiden arvot turvataan. Rakennetuista kulttuuriympäristöistä on Museoviraston laatima inventointi (RKY 2009) ja maisema-alueista ympäristöministeriön maisema-alueityöryhmän mietintö 1992, jonka perusteella valtioneuvosto teki 1995 maisema-alueita ja maisemanhoidon kehittämistä koskevan periaatepäätöksen. Vuonna 2014 valmistui ympäristöministeriön käynnistämänä hankkeena Etelä-Karjalan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maaseudun maisema-alueiden päivitysinventointi (viedään valtioneuvostokäsittelyyn).

- Tarkastelualueella ei ole valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä eikä maisema-alueita.

Maakuntakaava

Ympäristöministeriössä vahvistettiin Etelä-Karjalan maakuntakaava 21.12.2011 ja Etelä-Karjalan 1. vaihemaakuntakaava 19.10.2015. Vaihemaakuntakaavassa tarkasteltiin kaupan sijoittumista, keskustojen kehittämistä, Etelä-Karjalan elinkeinoelämän ja kilpailukyvyn vahvistamista, matkailun edellytysten kehittämistä ja liikenteen sujuvuuden edistämistä.

Kulttuurialueiden osalta maakunnallisiksi erityispiirteiksi nousevat sotahistoria, vesistöt, kulkuväylät, elinkeinot ja teollisuus sekä asutusrakenne. Maakuntakaavassa on otettu huomioon Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja ympäristöjä koskeva inventointi ja sen tarkastusehdotus 2009. Kaavassa on huomioitu ma/kv -alueina ja -kohteina kaikki RKY 2009 -inventointiin sisältyvä alueet ja kohteet. Myös muinaismuistot ja vedenalaiset muinaisjäännökset on otettu kaavassa huomioon Museoviraston ajantasaisten aineistojen perusteella.

Särkisalmen kylätaajama kuuluu Parikkalan seutukeskuksen kehittämisvyöhykkeeseen. Taajama on valtateiden 6 ja 14 risteyspaikka, jota sivuaa myös Parikkala–Savonlinna yhdys/sivurata. Taajaman sivuitse kulkee Simpelejärven veneväylä ja taajama jää kehitettävä matkailu- ja maisematie -reittimerkinnän varteen. Särkisalmen taajama-alueelle ei ole merkitty kulttuuriympäristöä tai maisemia koskevia kaavamääräyksiä. Lähin arvokas maakunnallisesti merkittävä maisema-alue on Savikummun kulttuurimaisema Särkisalmesta 2,5 km itään.

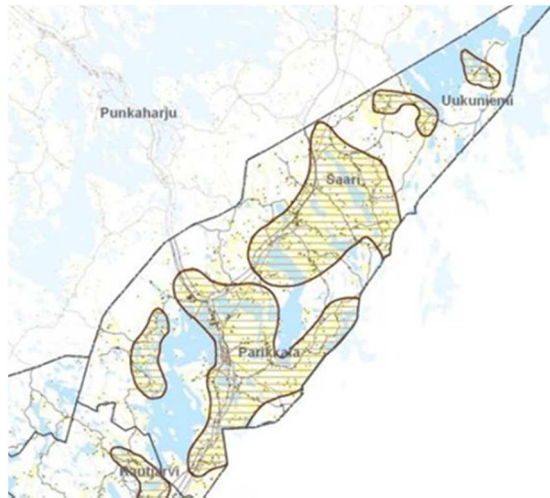
Kuva: Karttaote Etelä-Karjalan epävirallisesta maakuntakaavayhdistelmästä © Etelä-Karjalan liitto (käyty sivulla 23.11.2017).

Maakunnalliset inventoinnit

Maakuntatasolla rakennusperintöä on inventoitu Etelä-Karjalan seutukaavaliiton (nykyinen Etelä-Karjalan liitto) toimesta vuosina 1985–86 (inventoiija HuK Timo Lievonen). Inventoinnin tuloksista laadittiin julkaisu *Etelä-Karjalan rakennuskulttuuri. Tekijä Timo Lievonen. 1987.*

Tarkastelualueella ei ole yhtään inventointikohdetta. Mäntylahden kylästä on inventoinnissa mukana vain entinen Kunnalliskoti.¹

Vuosina 2006 ja 2008 Etelä-Karjalan liitto julkaisi ensimmäisen koko maakunnan kulttuurimaisemaa esittelevän kaksiosaisen selvityksen, jota käytettiin Etelä-Karjalan maakuntakaavan tausta-aineistona. *Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialueselvitys osa 2* -raportti sisältää Etelä-Karjalan alueelta maisema-analyysin sekä arvottaa tärkeimmät kulttuurialueet ja -kohteet sekä maisema- ja kulttuuriympäristövyöhykkeet. Särkisalmen kylätaajama jää yhden kulttuuriympäristövyöhykkeen sisään.

Kuva: Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialueselvitys (osa 2) sisältää kartan maisema- ja kulttuuriympäristövyöhykkeistä, joille sijoittuu pääosa rakennus-kulttuurikohteista sekä arvokkaimmista maisema-alueista. / Etelä-Karjalan liitto, 2008.

Yleiskaavat

Tarkastelualueetta koskeva Parikkalan keskusta-alueiden yleiskaava 2010 on kunnanvaltuuston 14.11.1989 hyväksymä oikeusvaikutukseton kaava. Kaavassa on osoitettu SR-merkinnällä rakennuslainsäädännön nojalla suojeltavat alueet. Merkintöjä ei ole tarkastelualueella.

Särkisalmen asemakaavan päivityksen osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa (13.11.2017) todetaan Särkisalmen taajaman rakentuneen hyvin pitkälle yleiskaavan mukaisesti. Selkeimpiä poikkeamia on tapahtunut Kontiosaaren sekä ABC:n alueilla, joilla on voimassa tuoreet asemakaavan muutokset.

Tarkastelualue rajautuu Simpelejärven rantayleiskaavaan, jonka Parikkalan kunnanvaltuusto hyväksyi 26.10.2000 Simpelejärven rantayleiskaavan oikeusvaikutteisena.

Asemakaavat

Alueella on voimassa useita asemakaavoja, niistä vanhin on vuodelta 1979, kuusi asemakaavaa on 1980- ja 1990-luvuilta ja kaksi uusinta vuodelta 2005.

Paikalliset inventoinnit

Särkisalmen taajamasta ei ole olemassa aikaisempaa kunnan teettämää rakennusperinnön perusinventointia. Tämän työn yhteydessä inventoitiin 2 kohdetta, joissa oli yhteensä kolme rakennusta.

- Särkisalmen meijeri
- Meijerin konttori ja asuntola

Tiedot tallennettiin Etelä-Karjalan museon ylläpitämään selainpohjaiseen inventointitietokantaan (KIOSKI).

Erityislait

Kohdealueella ei ole rakennuksia, joihin olisi sovellettu lakia rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010). Alueella ei

myöskään ole kirkkolain (1054/1993) nojalla suojeltavia kirkollisia rakennuksia.

Museoviraston muinaisjäännösrekisteriin on tallennettu tiedot tunnetuista kiinteistä muinaisjäännöksistä, jotka ovat muinaismuistolain (1963/295) nojalla rauhoitettuja. Tarkastelualueelta ei tunneta kiinteitä muinaisjäännöksiä. Kylätaajaman itä- ja lounaispuolelta, Haljakanselän rannoilta ja lähialueilta on tiedossa useita kivikautisia asuinpaikkoja.²

3 TYÖMENETELMÄT

Tehtävänä oli laatia selvitys Särkisalmen kylätaajaman rakennetun kulttuuriympäristön tunnuspiirteistä ja nykytilasta sekä osoittaa historiallisia, maisemallisia ja rakennushistoriallisia arvoja omaavat alueet ja kohteet.

Asetettu tavoite edellytti alueen kehitysvaiheiden ja rakennetun kulttuuriympäristön nykytilan selvittämistä. Työmenetelminä käytettiin maastokäyntejä, valokuvadokumentointia, rakennusinventointia, karttahistoriallista ja kirjallisuusselvitystä sekä haastatteluja.

Alueen kehitysvaiheita selvitettiin kirjallisuudesta ja vanhoilta kartoilta. Tarkasteltavina teemoina olivat: asutushistoria eli kantatalot, kaavoitushistoria, liikenne, teollisuus ja kauppa, yhdistystoiminta sekä julkinen ja yksityinen palvelurakentaminen. Lähdeaineistoina hyödynnettiin etenkin kuntahistorioita, Särkisalmen kylähistoriikkia, vanhoja karttoja ja kaavoja sekä rakennusvalvonnan lupa-asiakirjoja.

Karttahistoriallisen selvityksen tuloksena syntyneen paikkatietoaineiston ja siitä tehtyjen kuvallisten esitysten avulla voidaan tarkastella historiallisen maiseman elementtejä ja yhdessä nykyistä maankäyttöä kuvaavien tietoaineistojen kanssa maiseman muutokseen ja säilyneisyyteen liittyviä piirteitä.

Rakennettujen alueiden nykytilan arviointi perustuu paikan päällä tehtyihin havaintoihin. Tarkasteltiin rakennetussa ympäristössä näkyvien eri aikavaiheiden tunnistettavuutta (säilyneisyyttä), alueellista eheyttä ja erityisiä tunnusmerkkejä, kuten arkkitehtonisia, historiallisia ja ympäristöllisiä erityispiirteitä. Työn painopiste oli osa-alue tarkastelussa. Muutaman kohdetasoisesti inventoidun rakennuskohteen kuvaus perustuu rakennusten ulkopuolelta tehtyihin havaintoihin. Rakennushistoriatietoja saatiin rakennuslupa-asiakirjoista. Kootut tiedot tallennettiin inventointilomakkeille Etelä-Karjalan museon selainpohjaiseen inventointitietokantaan (KIOSKI).

Johtopäätöksissä on asiantuntija-arvio tarkastelualueen rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteistä ja kulttuurihistoriallisista arvoista, sekä suositukset suunnitteluun.

Valmis työ muodostuu Word-ohjelmalla tehdystä raportista kuva- ja karttaosioineen sekä inventointitietolomakkeista selainpohjaisessa Etelä-Karjalan kulttuuriperintötietokannassa (ESKU). Valmis aineisto luovutettiin sähköisessä muodossa Word- ja Pdf-tiedostoina, valokuvat jpg-tiedostoina.

4 SÄRKISALMEN KYLÄN VAIHEITA

Luvussa käydään lyhyesti läpi Parikkalan kunnan ja Särkisalmen kylätaajaman historiaa ja taajamakuva muodostumista. Yhteenvedon lähdekirjallisuutena käytettiin ensisijaisesti paikallis- ja kylähistorioita.

Vuosilukuja ja tapahtumia Parikkalan ja Mäntylahden kylän Särkisalmen (tarkastelualue) historiassa:

- 1323 Pähkinänsaaren rauha: Parikkalan alue jää osaksi Novgorodin Karjalaa ja Suur-Kurkijoen pitäjää aina 1610-luvulle saakka
- 1500 Vanhimman verokirjan mukaan asutusta lienee ollut jo Savikummussa, muutaman kilometrin päässä Särkisalmesta
- 1595 Täyssinän rauha: Parikkala jää edelleen Novgorodin hallintaan osana Koitsanlahden pitäjää
- 1617 Stolbovan rauha: Käkisalmen lääni ml. Parikkalan alue liitetään Ruotsiin; ortodoksinen väestö alkaa korvautua Savosta ja Länsi-Karjalasta tulevilla luterilaisilla uudisasukkailla
- 1618-32 Joukion pitäjä ja luterilainen seurakunta järjestäytyvät
- 1641 Parikkala mainitaan ensimmäisen kerran seurakunnan nimenä käräjäpöytäkirjassa
- 1652-82 Pitäjä tunnettiin Koitsanlahtena samannimisen hovikartanon ja läänityksen hallintokeskuksen mukaan
- 1656-61 Ruptuurisota; suurin osa lopusta Parikkalan ortodoksiväestöstä muuttaa Venäjälle
- 1721 Uudenkaupungin rauha: Parikka muun Kaakkois-Suomen mukana palautuu Ruotsilta Venäjälle
- 1726-83 Lahjoitusmaa-aika
- 1750-luku** Mäntylahden kylä on erkaantunut Savikummun kylästä; näihin aikoihin kulkureitti (ja lautta) Simpelejärven yli kulki Savikummun kohdalta
- 1700-l Parikkalalaiset harjoittavat myllytoimintaa ja voin välityskauppaa, Kivijärvenkoski perataan
- 1812 Parikkala muun Viipurin läänin alueiden mukana liitetään osaksi autonomista Suomea

- 1831-34** Simpelejärven lasku (77 cm)
- 1846** Mäntylahden kylän isojakko päättyi
- 1835-36** Maantie Koitsanlahdesta Kangaskylän kautta Särkisalmelle ja edelleen Kerimäelle hätäaputyönä
- 1836** Särkisalmeen 188 m pitkä puuarkkusilta
- 1844** Kesälahdentielle uusi linjaus Kirjavalalta Särkisalmelle
- 1871-72 Parikkalassa siirrytään vuoden 1865 mukaiseen kunnallishallintoon
- 1894 Puhelinyhteys Savonlinna-Parikkala-Kurkijoki-Viipuri tulee käyttöön
- 1899 Parikkalan Säästöpankki aloittaa toimintansa
- 1904 Ensimmäiset osuuskassat perustetaan
- 1905** Särkisalmen nuorisoseura perustetaan
- 1908** Särkisalmen osuuskassa perustetaan
- 1908** Savonlinna-Elisenvaaran rautatie avataan liikenteelle
- 1912** Särkisalmen Osuusmeijeri r.l. perustetaan
- 1915** Särkisalmelle valmistuu Parikkalan kunnalliskoti
- 1917 Parikkalasta tulee osa itsenäistä Suomea
- 1939-45** Simpelejärven lasku (80 cm)
- 1945 Talvi- ja jatkosodan jälkeen runsas kolmasosa kunnan maa-alasta liitetään Neuvostoliittoon ja yli 2000 parikkalalaista joutui siirtolaiseksi
- 1945 Parikkalassa asutustiloja perustetaan pääasiassa Koitsanlahdelle, kirkonseudulle, Kirjolaan ja Savikummun Viessanmäelle valtion, seurakunnan, kunnan ja yhtiöiden maille
- 1948 Simpele-Parikkala rataosa otetaan käyttöön
- 1951** Rajaniemen rajavartioasema perustetaan
- 1957-60** Valtatie 6 ja uusi Savonlinnantie (vt 14) rakennetaan
- 1960** Savo-Karjalan Maitokunnan suurmeijeri perustetaan Särkisalmelle
- 1966** Särkisalmen asemakaava (rk) sai lainvoiman
- 1990** Vanhainkoti siirtyy Parikkalan keskusta
- 1996** Meijeritoiminta päättyy Särkisalmella
- 2000 Simpelejärven rantayleiskaava vahvistetaan
- 2002** Rajaniemen rajavartioasema lakkautetaan

Järvenlaskut

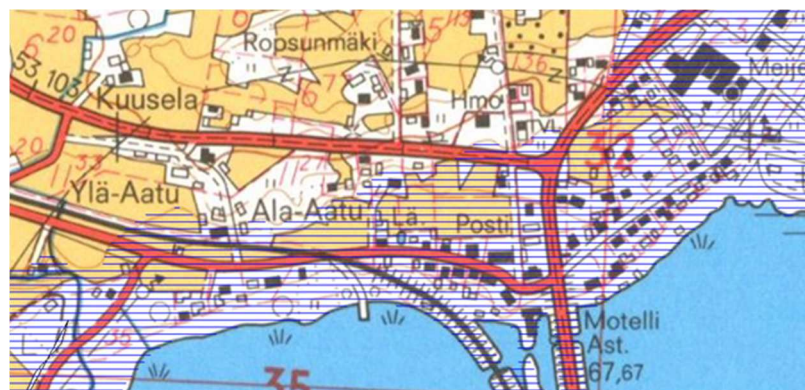
Kuva: Parikkalan pitäjä on kuulunut Viipurin läänin. Vuoden 1840 lääninkarttaan on merkitty vain tärkeimmät yleiset tiet. Kuvaan lisätyn sinisen renkaan sisään jää Särkisalmen kohdealue, joka tuolloin sijaitsi sivussa valtateistä. Punaisella on merkitty Tyrvä, joka tuolloin oli kauttakulkupaikkana. / Karttaote: Lääninkartta. Viipuri. 1840 / Heikki Rantatupa. Historialliset kartat –sivusto.

Särkisalmi sijaitsee Simpelejärven rannalla. Kapeat Särkisalmi ja Jängänsalmi, joita järvenlaskut ovat vielä kaventaneet, jakavat Simpelejärven kolmeen lähes erilliseen osaan. Järveä on tiettävästi laskettu jo 1700-luvulla, mutta 1830-luvun alkupuolella tehdystä järvenlaskusta saaduista hyödyistä merkittävin oli se, että järven kolmeen salmikapeikkoon saatiin sillat ja lauttaveneistä voitiin luopua.³ Tosin Särkisalmessa palattiin pien puusillan hajottua vuosikausiksi lauttakuljetukseen, ennen kuin 1854 valmistui osin kivrakenteinen maantiesilta.

Kuva: Mantylahden kylän vanhat maatalot sijaitsivat ylhäällä mäenrinteillä, etualan talot, harja- ja pensselitehdas ja Vainio & Terävän kauppa,⁴ perustettiin järvenlaskun synnyttämälle vesijätölle. Kuva 1920-luvun tietämillä. / Parikkalan kulttuuritoimi, kuvaaja tuntematon.

Ennen järvenlaskuja oli Särkisalmi yli puolisen kilometriä leveä vesiväylä eikä nykyistä tieyhteyttä Savonlinnaan ja Joensuuhun ollut, sillä Savonlinnan ja Viipurin välinen tieyhteys kulki idempää. Särkisalmen nykyisen kyläkeskuksen alue oli veden alla, sillä salmen pohjoisrannan rantaviiva oli entisen meijerin kohdalla nykyistä 6-tietä korkeammalla.⁵

Kuva: Järvenlaskuilla syntynyt maa-ala on merkitty suuripiirteisesti sinisellä vaakaviivoituksella (noin 75 m mpy tasolle)./ PK 1988.

Liikenne

Kuva: Särkisalmesta tuli 1830–40-luvuilla toteutettujen tiehankkeiden jälkeen liikennevirtojen kauttakulkupaikka Tyrjän sijaan. / Karttaote Maanmittaushallituksen toimittama Suomen kartta 1920.

Kuva: Valtateiden rakentamisen vaikutusta kylätaajamaan on havainnollistettu korostamalla kaavakartasta keltaisella liikenteelle ja yleiseen pysäköintiin osoitettu alue, jonka sisään jäi kylän taloja.

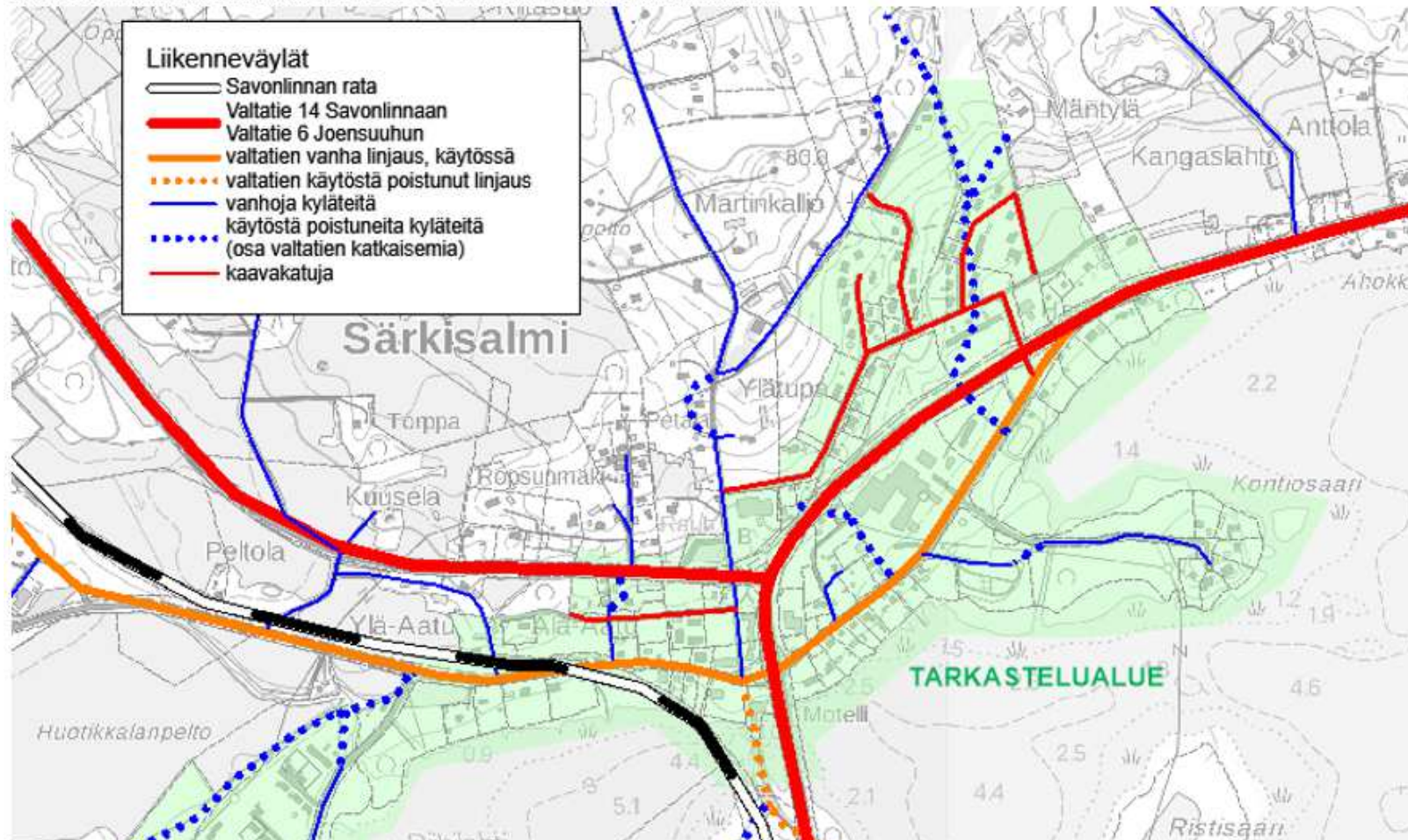
Kuva: Nykyiseltä sillalta länteen avautuvassa maisemassa on säilynyt Särkisalmen liikennehistoriaa, edellisen, kaarisillan (1947⁶) penger ja rautatie kulkuaukkoineen. Kaarisillan paikalla on kävelysilta. /Google StreetView (23.5.2018)

Särkisalmen kylän kannalta merkittävä tierakennushanke käynnistyi Simpelejärven laskusta 1830-luvulla. Vuonna 1836 valmistunut uusi tie Koitsanlahdesta Kangaskylän kautta Särkisalmelle rakennettiin hätäaputyönä.⁷ Samaan aikaan valmistui Särkisalmeen maantiesilta. Vuonna 1938 tämä tie Viipurista Imatran, Parikkalan ja Savonlinnan kautta Juvalle sai numeron 14. Rautatie Elisenvaarasta Savonlinnaan rakennettiin vuosina 1905–1908. Särkisalmi sai oman aseman, ja kylälle perustettiin myös kestiekievari.⁸

Viime sotien jälkeen katkesi Etelä-Karjalan talouselämälle tärkeä yhteys Suomenlahdelle ja maakunnan keskus Viipuri jäi Neuvostoliitolle. Alueen tieverkko oli pitkään puutteellinen. Tarvittiin parempia teitä Savonlinnan ja Joensuun suuntaan sekä Lappeenrantaan ja Imatralla. Valtatie 6⁹ Lappeenrannasta Joensuuhun valmistui 1950- ja 60-luvun taitteessa. Kuutostietä (eli Karjalan pikatietä) rakennettiin pääasiassa talvella työttömyystöinä. Tie noudatteli 1843–44 rakennetun Kesälahdentien linjausta, mutta Särkisalmessa silta ja tie sijoitettiin uudelleen.

PARIKKALAN SÄRKISALMEN KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS 2017

LIIKENNEYMPÄRISTÖN KERROSTUNEISUUS JA VAIKUTUS KYLÄTAAJAMAAN

Särkisalmen meijeri

Särkisalmella on toiminut Suomen suurimpiin meijereihin kuulunut Särkisalmen meijeri 1961–1996.

Parikkalan Mäntylahden perustettiin vuonna 1912 Särkisalmen Osuusmeijeri r.l. –niminen osuuskunta, joka yhdessä Savikummun ja Rajalahden käsikäyttöisten meijereiden jäsenten kanssa perusti 1927 konevoimalla toimivan meijerin, joka sai nimekseen Särkisalmen Seudun Osuusmeijeri r.l. (myöh. Särkisalmen Osuusmeijeri).

Savo-Karjalan Meijeriliiton aloitteesta syntyi vuonna 1957 ns. toisen asteen osuuskunta: Savo-Karjalan Maitokunta. Uusi meijeri rakennettiin 1959–60 maantien varteen, Parikkalan kunnan tarjoamalle tonttialueelle. Meijeritontti oli 12 ha suuruinen ja se erotettiin Ranta-Petalan tilasta.

Meijeri oli valmistuessaan maamme uudenaikaisin ja juustovalmistukseltaan suurin meijeri. Huipputekniikkaa edustivat automaattinen voin paloittelu- ja pakkauskone, sekä juustotahkojen pesukone. Kaikki työvaiheet oli koneellistettu. Meijeri on ollut Euroopan suurin tahkoemmentalain tuottaja. Markkina-alueena oli Keski- ja Etelä-Eurooppa. Vuonna 1969 keskitettiin voinvalmistus Valion Imatran meijeristä ja Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuotteen meijeristä Särkisalmelle. Savo-Karjalan Maitokunnan liiketoiminta yhdistettiin Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuotteeseen 1970.

Vuoden 1992 alussa Osuuskunta Tuotteen ja Etelä-Karjalan Osuusmeijerin liiketoiminnat yhdistettiin Osuuskunta Tuottajain Maitoon. Juustojen valmistus päättyi Särkisalmella 1996. Tämän vuosituhannen alkuvuosina meijerirakennusta on peruskorjattu ja muutettu uutta yritystoimintaa varten. Nykyään meijerin tiloissa on sekä tuotanto-, versta- ja myymälätiloja.

Meijeristä ja meijerin konttorista sekä rivitalosta on inventointilomakkeet Etelä-Karjalan museon ylläpitämässä inventointitietokannassa.

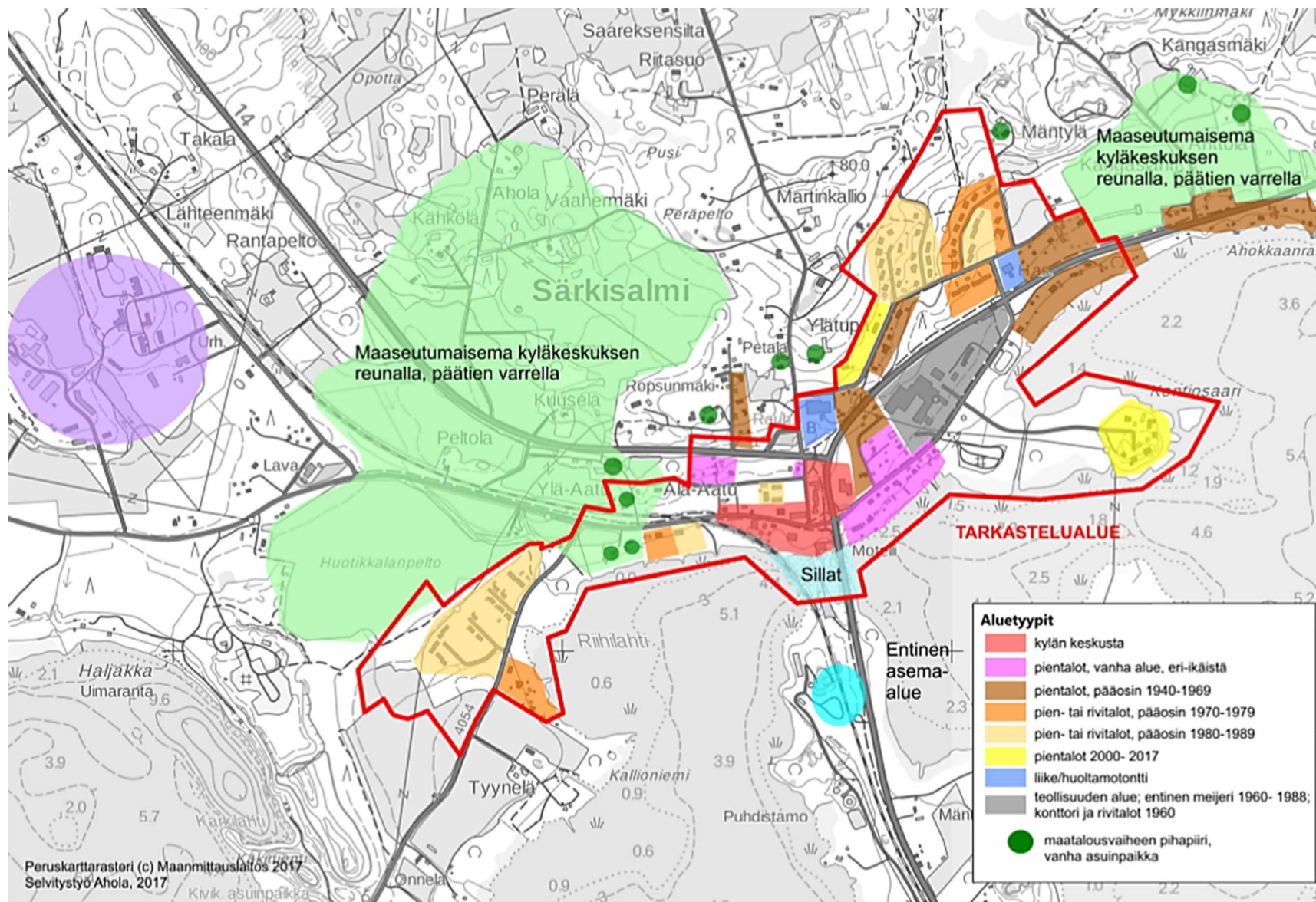

Kuva: Lakkautetun meijerin rakennusta on laajennettu ainakin viiteen eri otteeseen.

Kuva: Meijerin toimisto-asuinrakennus ja rivitalo.

5 SÄRKISALMEN KYLÄTAAJAMA TÄNÄÄN: LUONNE JA MILJÖÖT

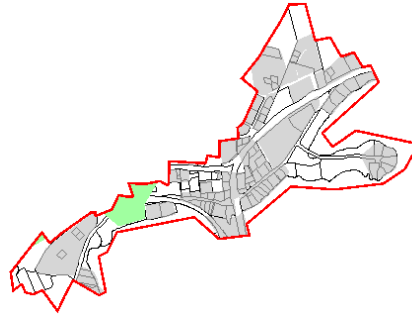

Maatalousalue

Tyyppi: Maatalousmaisemat ja alueiden reunoilla sijaitsevat talot.

Tausta: Edustaa mäkialueella kylän vanhinta asutuskerrostumaa. Vanhimmat asuintalot rannassa ovat 1930-luvun alusta.

Nykytila: Vt 14:n vanha ja uusi tielinjaus, pyörätie sekä rata leikkaavat peltoalueita.

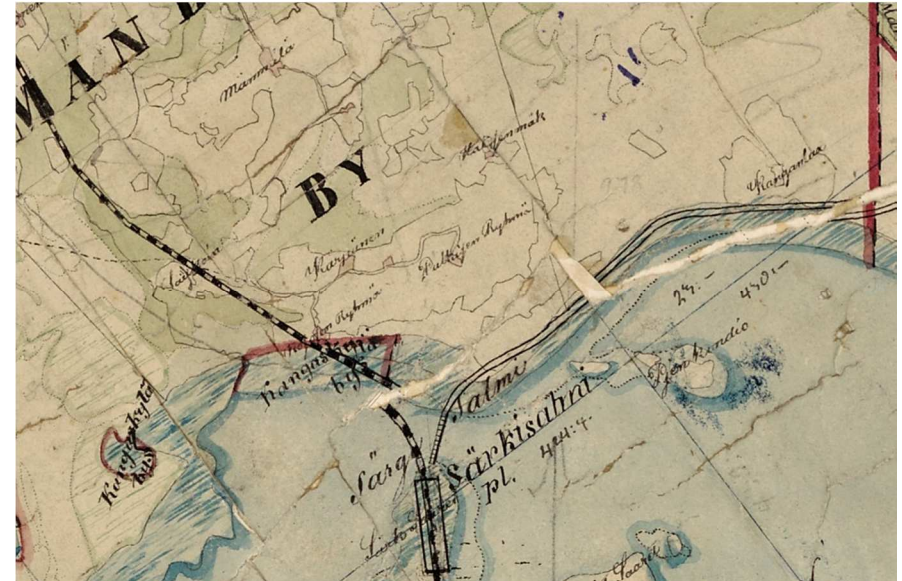

Tarkastelualueella on neljän kantatalon maita: 5 Louhimäki, 6 Ropsunmäki, 11 Aatunkallio ja 7 Kangaslahti.¹⁰ Jokaisen kantatalon maihin on kuulunut myös salmen rantaviivaa. Ylä-Aatun talolle johtava hiekkatie on kylän vanhaa sisäistä tieverkkoa. Näitä pohjois-eteläsuuntaisia kulkuväyliä, rannasta ja maantieltä talolle, on ollut jokaisen edellä mainitun tilan maalla.

Kylän talot oli perustettu 80 m mpy korkeustasolle tai sitä ylemmäksi, ainoastaan Aatunkallion mailla asuttiin lähempänä silloista Simpelejärven rantaviivaa, noin tasolla 72–75 m mpy. Järvenlaskun jälkeen alavat niityt on raivattu pelloiksi ja vesijätölle, peltojen ja rannan väliin, on rakennettu teitä ja perustettu asuntotontteja.

Taajaman pohjoispuolella sijaitsevat vanhat talouskeskukset peltomaineen jäävät tarkastelualueen ulkopuolelle Aatunkallion (Ala-Aatu) taloa lukuun ottamatta. Yksikerroksisen, pitkänomaisen puutalon ulkoasu palautuu tyyllisesti sotien jälkeiseen aikaan (rhr 1945), mutta runko saattaa olla tätä vanhempi. Pihassa on suuri U-mallinen aitta-liiterirakennus.

Rannassa on kaksi 1930-luvun asuinrakennusta, joista ainakin Rantala on lohkottu Ala-Aatusta. Taloista huomaan niiden iän, vaikka ulkoasuja on uudistettu.

Kuva: Mäntylahden kylän maataloista vain yksi sijaitsi rannan tuntumassa, nykyisten Ylä- ja Ala-Aatun talojen luona. Karttaan on rajattu pellot vihreistä niittymaista ja metsämaista, sininen viivoitus osoittaa järvenlaskun synnyttämät vesijätöt. / Pitäjänkartta 4124 04, 1847. KA (Savonlinna-Elisenvaaran ratalinjaus ja asema-alue on piirretty jälkikäteen).

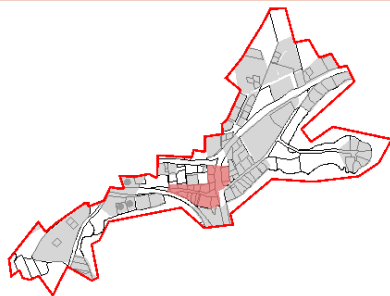
Kuva: Viljelymaisemaa kylän länsipuolella. Ylä-Aatun rakennuksia on kumpareella, kuvan vasemmassa reunassa.

Kylän keskusta

Tyyppi: Liikekeskusta, tienvarsikylä

Tausta: Muodostunut 1900-luvun alussa, rautatieaseman lähelle. Taajamakuva on uudistunut kokonaisvaltaisesti nykyisten valtateiden rakentamisen jälkeen.

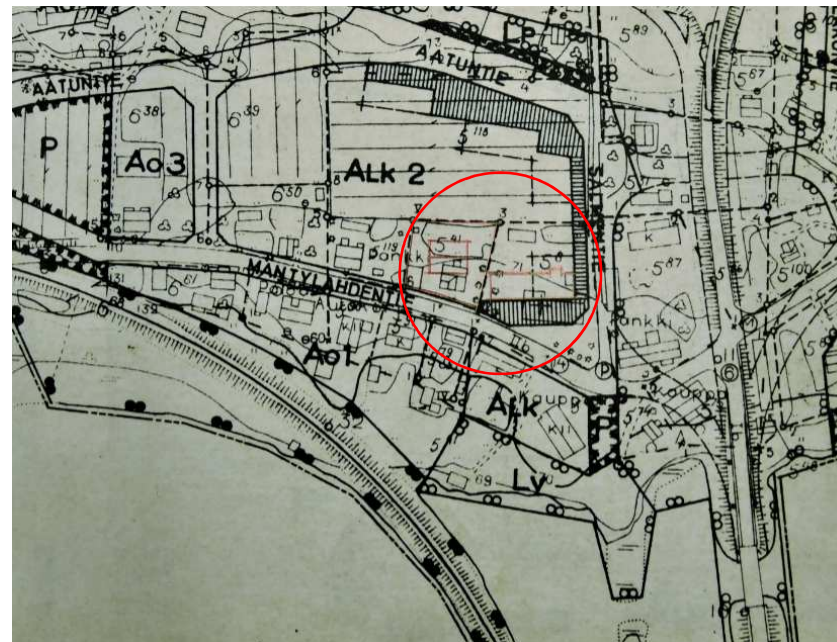
Nykytila: Liikenneväylät hallitsevat kyläkuvaa, ja kylän kohtaamispaikka siirtynyt hiljentyneeltä raitilta vt 14 ja 6 risteyksessä sijaitsevalle ABC:lle.

Särkisalmelle Savonlinna-Elisenvaaran radan avaamisen jälkeen rakentuneet kauppatalot ja pienemmät verstaat ja puodit, samoin kuin muut kyläelämän kannalta tärkeät puolijulkiset rakennukset, sijaitsivat nauhamaisesti rannassa kulkevan maantien varrella. Salmen yli kulkevan kaarisillan kohdalla, maantien ja kylätien risteyksessä, oli suurten kauppatalojen reunustama aukio.

Kyläkuvan muutos käynnistyi 1960-luvulla, kun valtatie 6 jakoi rantakylän keskeltä kahtia. Puutalojen korvaaminen uusilla ajanmukaisilla toimitiloilla lähti liikkeelle 1966 vahvistetun rakennuskaavan myötä. Myöhemmin vt 14:n uusi pohjoisempi linjaus hajotti kylärakennetta katkaisemalla vanhoja kylän sisäisiä kulkuväyliä maatilojen ja keskustan välissä. Valtatiet jakoivat kylän kolmeen osaan.

Vanhemmasta rakennuskannasta on jäänyt raitin varteen pari jälleenrakennuskauden tyyliin peruskorjattua tai tuolloin rakennettua puolitoistakerroksista, harjakattoista, julkisivuiltaan rapattua taloa ja yksi vanhan asunsa säilyttänyt pienehkö lautaverhoiltu puutalo uutta paloasemaa vastapäätä. Kaikkien keskustasta purettujen talojen tilalle ei ole rakennettu uusia.

Kuva: Raitin kyläkuvan uudistuminen alkoi 1960-luvulla, kohta sen jälkeen, kun uusi valtatie 6 ja silta salmen yli olivat valmistuneet. Ensimmäisten joukossa liiketilojaan modernisoi Parikkalan Osuuskassa, jonka liiketalolle myönnettiin rakennuslupa 1968.¹¹

Kuva: Nuorisoseurantalons paikalle pystytetyn Osuuspankin liiketalon (mm. posti, parturi, kirjasto, 1 asunto) suunnitteli arkkitehti Ilmi Haapio, Hki 1968. Julkisivuissa on kahitiiltä, alumiinilevyä, lautaa mm.

SELVITYSTYÖ AHOLA

Kuva: Kaikissa kyläraitin taloissa on ollut joskus liiketoimintaa tai palveluja. Puolitoistakerroksisessa rapatussa talossa on ollut posti (laajennettu ja uudistettu), sen takana näkyvän valkoisen pihapiirissä oli huoltoasema ja korjaamo, jonka taakse jää vanhan paloaseman tilalle 2016 valmistunut puurakenteinen paloasema.

Kuva: Etualalla näkyvän entisen Vainion talon liiketiloissa on toiminut Särkisalmien leipomo -yritys. Vasemmalla on kylätaajaman ensimmäinen ja ainoa asuntokerrostalo¹² (1969, betonirunko, tasapäädyt, loiva harjakatto, väritys muuttunut, parvekkeet lasitettu).

PARIKKALA 2012

Kuva: Motelli Lohikontti (tasakatto, lautavuoraus) valmistui 1967 uuden ja vanhan siltapaikan väliin, hieman rannemmaksi kuin paikan vanhat liiketilat, Anttosen kauppa ja Rantakahvila, molemmat 1900-luvun alkupuolelta. Hotelli-ravintola Lohikontin tiloja on laajennettu 1980-luvun lopulla. Lohikontin toiminta loppui huhtikuussa 2018.

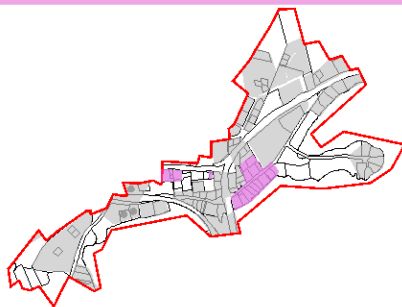
Kuva: Kyläkeskustan luonnetta on muuttanut yhtä lailla 1960-luvulta alkanut "matala rakentaminen" kuin liikennealueiden laajentuminen. Oikealla on tyhjilleen jäänyt osuuskaupan tasakattoinen liiketalo.

Pientalot, vanha alue

Tyyppi: Pitkän ajan kuluessa rakentuneet pientaloryhmät.

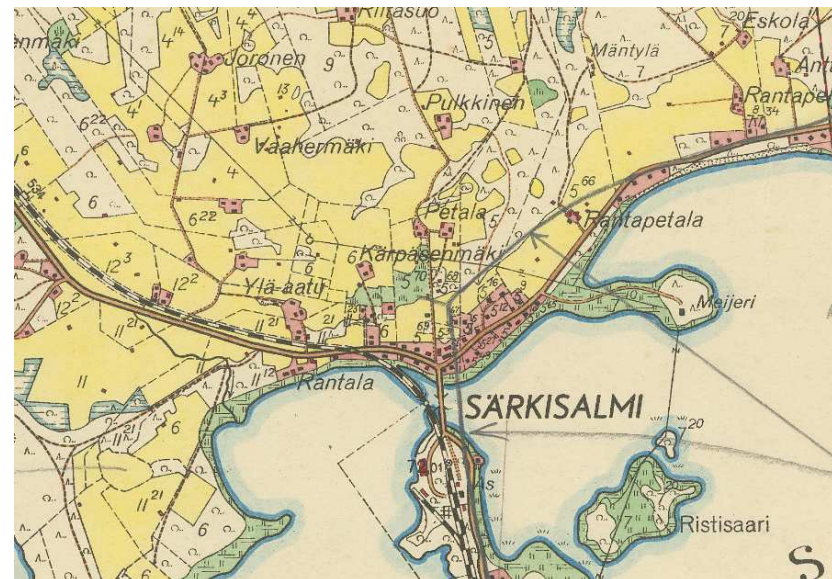
Tausta: Ensimmäiset pientalot rakennettu 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, raitin tuntumaan, maanteiden varsille.

Nykytila: Ennen sotia rakennettujen pientalojen määrä on vähentynyt ja useimpia säilyneitä on muutokorjattu. Aluerakenne on säilynyt Rantatiellä, muualla miljööt ovat hajanaisia, ja valtateiden vaikutuspiirissä.

Rantatie on vanhaa Kesälahdentietä ja tienvarsitaajaman vanhin asuinalue, jossa pientalojen lisäksi on sijainnut työväentalo ja rukoushuone. Sotien jälkeen alueen työväentalon lähelle rakennettiin terveystalo. Omarantaisten tonttien talot sijaitsevat tien reunassa, piharakennukset taaempana puutarhapihalla. Rakennuskanta on usealta eri vuosikymmeneltä; vanhoja pientaloja on korvattu uudemmilla. Etenkin sisämaan puoleiset tontit ovat metsäisiä. Tien varrella on yksittäisiä maisemapuita. Tien keskivaiheen maisemapisteenä on pieni hirsinen saunarakennus.

Valtatie 14:n alapuolella rinteessä on pieni taloryhmä, jonka rakennuskanta on 1920–40-luvulta. Ne on rakennettu ylärinnettä nousevan kylätien varteen, joka ennen vt 14 vei alatieltä Ropsunmäelle.

Kuva: Särkisalmen kylätaajama on ollut nauhamainen rantakylä, jonka liike-elämä keskittyi tienristin ja tasoristeyksen väliin. Pientaloasutusta oli tienristin itäpuolelle sekä pieninä rykelminä vanhojen kyläteiden ympärillä sekä etäämpänä Kesälahdentien varrella. / Pitäjänkartta 4124 04, 1946 © MML(vt. 6:n linjaus lisätty lyijykynällä)

SELVITYSTYÖ AHOLA

Kuva: Uutta ja peruskorjattua Rantatien varrella.

Kuva: Erkonkujan alkupäässä on vanha asuinrakennus (Saukkonen, Hana) ulkorakennuksineen. Talon ulkoasussa on korjausten tuomaa kerroksellisuutta. Tontin miljöö sisältää vanhaa puustoa. Kylän työväentalo sijaitsi kujan varrella.

PARIKKALA 2012

Kuva: Pieni hirsinen saunarakennus on hyvä esimerkki pienten tarverakennusten miljööarvoista.

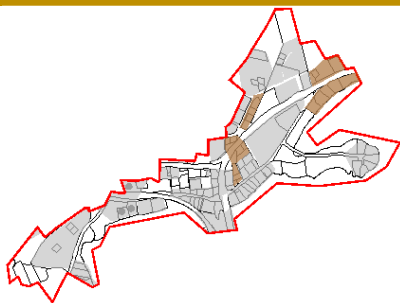
Kuva: Rantatonttien rakennusten lomasta avautuu näkymiä järvelle.

Pientalot, pääosin 1940–1969

Tyyppi: Pääasiassa säännönmukaisia pientaloryhmiä, muutama viljelysmaahan asuinrakennus

Tausta: Vanhimmat tontit on erotettu palstasuunnitelmilla, vuodesta 1963 rakennuskaavalla. Talot ovat jälleenrakennuskauden noppamaisia tyyppitaloja ja 60-luvun yksikerroksisia pientaloja.

Nykytila: Valtatie 6:n vaikutuspiirissä. Rakennusten sijoittelu vaihtelevaa, ulkoasuissa korjausten tuomaa kerroksellisuutta.

Särkisalmen tienvarsikylässä tapahtui alueellista laajentumista viime sotien jälkeen. Uusi asutus sekä täydensi vanhoja asuinalueita että muodosti uutta tienvarsi-asutusta erityisesti Kesälahdelle vieneen tien varteen Ahokkaanrannan suunnalle.

Eri puolilla tarkastelualueita on säilynyt jälleenrakennuskauden tyyppitaloja, yksittäin, pareittain tai pieninä ryhminä. Aikakauden puolitoistakerroksiset, puurunkoiset ja harjakattoiset talot muodostavat taajamaympäristöön yhden helposti tunnistettavan aikakerrostuman, mutta yhtenäiset katunäkymät ovat yksittäisiä, muutaman tontin mittaisia. Yhtään edustavaa, kerralla rakennettua ja rakennuksiltaan hyvin säilynyttä kokonaisuutta ei alueella ole. 1960-luvulta lähtien noppamaisten rintamamiestalojen kortteleihin alkoi tulla myös yksikerroksisia loivaharjaisia asuintaloja.

Kuva: 1950-luvun tyyppitaloihin tehtiin erilaisia kuistiratkaisuja, joista tiilipilarin tukemaa sisäänvedettyä kuistiratkaisua on käytetty Rinnekadun eteläpään hyvin säilyneessä rapatussa asuinrakennuksessa.

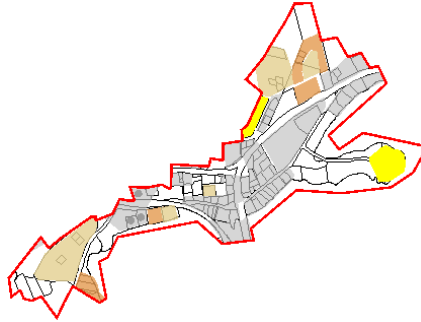
Kuva: Talo Erkontien päässä. Meijerin länsipuolella Vt 6 kulkee 1950-luvulla rakennetun taloryhmän halki. Ryhmässä sijainnut terveystalo (1949) on purettu meijerin laajennuksen tieltä 1980-luvun lopulla.

Pientalot, pääosin 1970–1989, 2000-luku

Tyyppi: Pientalovaltaisia asuinalueita ja rivitalokortteleita.

Tausta: Toteutettu kaavoilla ja kaavamuutoksilla, myös rakennusliikevetoisesti (aluerakentamista)

Nykytila: Pääasiassa alkuperäisessä asussaan säilyneitä asuinrakennuksia ja yhtenäisiä katunäkymiä, erityisesti 70-luvun alueilla.

Taajaman asuinalueita on 1980-luvulta lähtien laajennettu uusilla kaavoilla ja kaavamuutoksilla sekä länteen vt 6 suunnassa että lounaaseen Rajaniementien ympäristöön. Kaikki 90-luvun asuinaluekaavat eivät ole toteutuneet, kuten korttelit 318–320 Mäntykujan itäpuolella, ja joissakin taloja on rakennettu vasta tämän vuosituhannen puolella. Lääninhallitus jätti vahvistamatta kaavoja, joissa asutusta oli suunniteltu valtateiden melualueelle.¹³

Aikakauden asuinalueet taajaman länsiosissa sijoittuvat rinnemaille, lounaassa tasamaalle. Ne eivät juurikaan näy maanteille metsäisten viheralueiden sisältä.

Vuonna 2005 kaavoitetun Kontiosaaren, eli vanhan meijeriniemen, omarantaiset asuntotontit ovat olleet haluttuja. Niemessä toimineen meijerin rakennukset (1920–30-luvun vaihteen kivirakennus) on purettu. Viimeksi niemessä meijerimuseona toiminut hirsirakennus siirrettiin asuinalueen tieltä Parikkalan kirkolle, jossa se muodostaa kotiseutumuseon kanssa museokeskuksen.

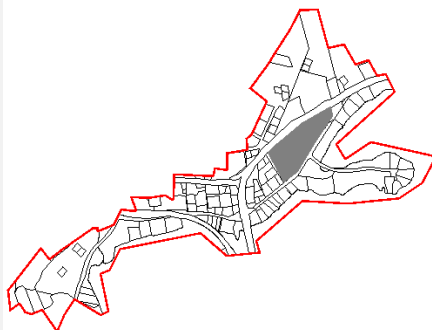
Kuva: Rakennusliike Niirasen Ky:n suunnittelema pien- ja rivitaloalue 1970-luvulta. Kaarevan Aaronkadun omakotitalot ovat ajalleen tyypillisiä yksikerroksisia ja syvärunkoisia pientaloja, joissa on loiva harjakatto ja valesokkeliperustus. Julkisivuissa on käytetty vaihtelevalla tavalla joko yhtä tai useampaa verhouksmateriaalia tai -tapaa.

Kuva: Taajaman 80- ja 90-luvun kaavoissa asuinalueiden aluerakenne perustuu kokoojakadulta tai tieltä haarautuviin pistokatuihin.

Teollisuus

Tyyppi: Teollisuusalue; alun perin yksi toimija
Tausta: Suurmeijeri
Nykytila: Monta laajennus- ja muutosvaihetta läpikäynyt 60-luvun meijerirakennus, jonka käyttötarkoitus on muuttunut. Konttori ja asuinrakennus ovat säilyneet rakennusaikaisessa asussaan.

Meijerin alkuperäiset rakennuspiirustukset oli tehty Valion Rakennusosastolla, jossa arkkitehti Jerro Laasmaa¹⁴ laati vuonna 1959 meijerin toimisto-asuinrakennuksen ja erillisen rivitalon piirustukset. Todennäköisesti myös meijerirakennus on Laosmaan suunnittelema.¹⁵

Toimisto-asuinrakennukseen tuli alun pitäen kaksi toimistohuonetta, holvi, käsiarkisto, vierashuone ja toiseen päähän asuinhuoneisto (neliö). Kellarikerrokseen tuli arkisto, kokoushuone-ruokasali, keittiö, talouskellarit, keittiö-henkilökunnan pukuhuone ja WC sekä emännänhuone. Rivitalon pääkerroksessa oli yksiöitä, kaksioita ja yksi kolmio. Pohjakerrokseen tuli sauna-pesutupa, mankelihuone, pesutupa ja talouskellarit sekä varastot.

Kuva: Meijeriä on laajennettu 1960-, 70- ja 80-luvulla. / Asemapiirros 1965 rakennusluvasta, peruskartta 1988 ja maastokartta 2017 © MML

Kuva: Toimisto- ja asuinrakennus

Kuva: Meijerin henkilökunnalle tehty rivitalo.

Toimisto-asuinrakennuksessa ja henkilökunnan rivitalossa pystyrakenteet ovat tiiltä, vaakarakenteet teräsbetonia. Julkisivuissa on roiskerappaus ja sokkelissa betoni leveillä urilla. Vesikatteet ovat peltiä, puuikkunat vanhoja sisäänaukeavia. Konttoritalossa on ulko-ovet lakattujaa pystypaneeliovia, joissa metalliputkista tehdyt pystyvetimet.

6 TAAJAMAKUVA-ANALYYSI

Historiallista kerroksellisuutta ja järvimaisemia

Maatalous - isot peltoaukeat taajaman länsi- ja itäpuolella; lännessä perinteikkaita pihapiirejä.

Kyläkeskustan vanha asuinalue - piharakennukset ylläpitävät Rantatiellä vanhan asuinalueen pienipiirteistä kyläkuva.

Kyläkeskustan vanhaa asutusta - maantieltä ylös mäkeen lähtevän vanhan kylätien varteen 1920-40-luvulla muodostunut taloryhmä.

Teollisuus - aikanaan maan modernein juustomeijeri, jonka aikana Särkisalmen taajama kasvoi ja kehittyi.

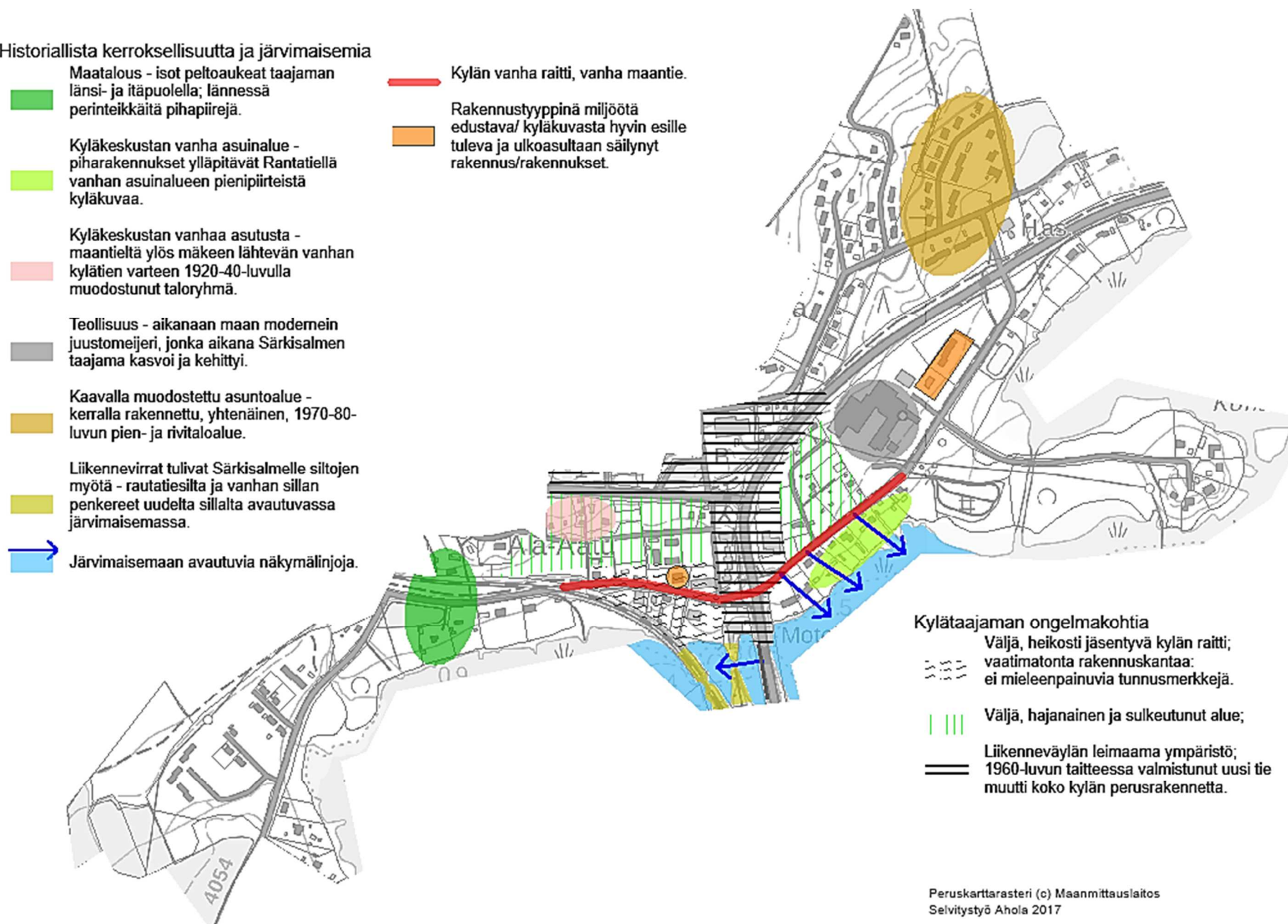
Kaavalla muodostettu asuntoalue - kerralla rakennettu, yhtenäinen, 1970-80-luvun pien- ja rivitaloalue.

Liikennevirrat tulivat Särkisalmelle siltojen myötä - rautatiesilta ja vanhan sillan penkereet uudelta sillalta avautuvassa järvimaisemassa.

Järvimaisemaan avautuvia näkymälinjoja.

Kylän vanha raitti, vanha maantie.

Rakennustyyppinä miljöötä edustava/ kyläkuvaan hyvin esille tuleva ja ulkoasultaan säilynyt rakennus/rakennukset.

Kylätaajaman ongelmakohtia

Väljä, heikosti jäsenyvä kylän raitti; vaatimatonta rakennuskantaa; ei mieleenpainuvia tunnusmerkkejä.

Väljä, hajanainen ja sulkeutunut alue;

Liikenneväylän leimaama ympäristö; 1960-luvun taitteessa valmistunut uusi tie muutti koko kylän perusrakennetta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Rakennetun ympäristön arvot koskevat läheisesti jokaista kylän asukasta ja kulttuuriympäristöjen säilyminen vaatii asukkaiden ja kiinteistön omistajien osallistumista ja panosta. Kulttuuriympäristöselvitys onkin tarkoitettu avoimen, alue- ja rakennussuojelua koskevan keskustelun pohjaksi. Tavoitteena on, että asiantuntijoiden, asukkaiden ja päättäjien yhteistyönä löydetään suuntaviivoja Särkisalmen taajaman kehittämiseksi tavalla, joka ottaa huomioon alueen identiteetin ja maisema-arvojen kannalta tärkeät kulttuuriympäristöt, ja osaa antaa arvoa paikallisuudelle ja historiallisesti kerroksellisen ja monipuolisen taajamakuvan säilymiselle.

Särkisalmen asemakaavan suunnittelualueella ei ole alueita eikä kohteita, joihin kohdistuu suojelutavoitteita joko voimassa olevista kaavoista tai viranomaisien laatimista valtakunnallisista tai maakunnallisista kulttuuriympäristö-/maisemainventoinneista. Särkisalmen taajama-alueesta kerättiin nyt ensimmäisen kerran tietoa, joka mahdollistaa alueella rakennusten ja miljöiden kulttuurihistoriallisen ja ympäristöllisen arvon määrittelyn ja merkittävyyden arvioinnin.

Kulttuurihistoriallinen arvottaminen tarkoittaa työssä esitettyjen tietojen pohjalta tehtävää alueiden ja kohteiden arvon erittelyä ja analysointia perusteluksi sille, mitkä kohteet halutaan saada säilymään. Arvottaminen on siten kulttuuriympäristön vaalimisen perusta.

Konsultin tehtävänä oli arvomäärittelyn lisäksi tulkita arvojen merkittävyyttä ja esittää suosituksia, jotka voivat toimia lähtökohtana kaavan laadinnan aikana käytävälle keskustelulle rakennetun kulttuuriympäristön arvoista, alueen paikallisesta luonteesta ja tunnuspiirteistä sekä niiden säilyttämiseen ohjaavista kaavoituksen keinoista. Kohteen kulttuurihistoriallisen arvon suhde muihin tarpeisiin ja arvoihin punnitaan varsinaisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

SÄRKISALMEN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Särkisalmeksi nimetyllä kylätaajamalla on ollut vaiherikas historia. Seuraavaksi on arvioitu tarkastelualueena olevan Särkisalmen kylätaajaman tilaa ja resursseja rakennetun kulttuuriympäristön historiallisen monipuolisuuden ja esteettisyyden näkökulmasta.

Maataloushistoria: Historiallisella ajalla salmen pohjoispuolisilla mäenkauppareilla oli jo varhain kiinteää asutusta, joka isojakoon mennessä muodosti väljän asumakylän.

- Aatunkallion rakennukset ilmentävät vanhaa asutusta paikalla, joka on yksi kylän vanhimmissa.
- Kylän maatalousvaiheen asumakylän aluerakenteesta on säilynyt vanhan maantien ja mäkien välillä säilyneet pohjois-eteläsuuntaiset kylätiet.
- Peltoalueet muodostavat tärkeän avoimen maisematilan kyläkeskustan ympärille, sisääntuloväylille.

Liikennehistoria ja vanha kylärakenne: Simpelejärven laskujen jälkeen salmen yli rakennettiin silta maantietä varten, mikä teki salmen pohjoisrannalle syntyneen tienristin otolliseksi kaupan ja yritystoiminnan toimipaikaksi. Rautatien rakentaminen ja asemapaikan perustaminen salmen etelärannalla vahvisti maa- ja vesireitin leikkauspisteeseen syntyneen risteyspaikan kehitystä palveluiltaan monipuoliseksi kyläkunnaksi. Taajamakuvan uudistuminen alkoi 60-luvulla uuden valtatievalmistuttua. Työpaikkojen väheneminen meijerin ja muiden merkittävien työllistäjien poistumisen myötä on hiljentänyt keskustan liike-elämän. Nykyään Särkisalmi tukeutuu keskustaaajaman palveluihin.

- Särkisalmen kyläkeskusta on säilynyt entisellä kohdalla, mutta vilkkain liikepaikka löytyy vt 14 ja 6 risteyksestä 200 m päässä vanhasta kyläraitista.
- Salmen yli kulkeva rautatie ja vanhan maantiesillan penkereet ovat rantakylän historiallista ympäristöä.

- Rantatie on taajamanosa, jossa maisemalliset resurssit, vesistö ja vehreys, yhdistyvät tiehen, joka on mittakaavaltaan inhimillinen ja jota entiseen tapaan reunustavat pientalot, vanhat ja uudet.

Teollisuushistoria ja kaavalla suunnitellut asuinalueet:

Tienvarsikylän kehityksen kannalta merkittävä ajanjakso alkoi 1950-luvulla, jolloin kylään päätettiin perustaa suurmeijeri, joka olikin vuosikymmenien ajan kunnan suurin teollisuuslaitos ja työnantaja. Särkisalmella meijeri, kuin myös rajavartioaseman perustaminen, merkitsi asukasmäärän kasvua. Taajamaan tehtiin asemakaava ja kylälle nousi pientalovaltaisia asuinalueita.

- Meijerikiinteistö ja sen tiilipiippu ovat taajamahistoriallista kuvastoa, joka tänä päivänä kertoo Särkisalmen olemassaolon taustoista. Suuren rakennuksen tilat ovat löytäneet uusia käyttäjiä.
- Kyläkuvallisesti yhtenäisimmät rakennetut alueet löytyvät suunnitelmallista alueidenkäyttöä edustavilta 1970–80-luvun asuinalueilta.

Meijerirakennus on teollisuusrakennuksille tyypilliseen tapaan uudistunut puhtaasti käytön ja taloudellisten realiteettien sanelemin ehdoin. Tehdasrakennuksen ulkoarkkitehtuuri ei erityisemmin ilmennä rakennusaikaansa eikä se nouse keskiöön taajamanäkymissä. Tehtaan tai osan siitä säilyminen uudessa käytössä on kuitenkin paikallisesti merkityksellistä ja rikastuttaa taajamaympäristöä.

Suositus:

Meijerirakennuksen säilymistä voidaan tukea asemakaavamääräyksillä, jotka eivät rajoita uudiskäytön suunnittelua liian tiukalla ohjauksella.

Alueen asuntorakennuskanta (noin 130 kpl) on melko nuorta, vain noin kymmenen asuinrakennusta on rakennettu ennen vuotta 1940, vajaat 20 ennen vuotta 1960 (lähde RHR).

Asuntorakennuskanta edustaa eri vuosikymmenien arkista rakentamista, perustaloja, joiden joukossa on yksittäisiä tyyliältään muita harkitummin detaljoituja yksilöitä. Useimpiin taloihin on tehty ulkoasullisia muutoksia, jotka ovat heikentäneet niiden rakennushistoriallista edustavuutta (autenttisuusarvoja).

Taajamakuva-analyysissä on nostettu esille keskustan ensimmäinen (ilmeisesti myös Parikkalan ensimmäinen) asuntokerrostalo 1960-luvun lopusta. Kerrostalon voi katsoa osaltaan todistavan Särkisalmen entisestä asemasta Kangaskylän rinnalla kunnan toisena liikekeskuksena, mutta ulkoasultaan pienkerrostalo on tavanomainen, lisäksi sen alkuperäinen väritys on muuttunut.

Särkisalmen kehitykselle merkityksellisen suurmeijerin rakennuttamat **konttori ja rivitalo** ovat paikallisesti rakennushistoriallisesti arvokkaita arkkitehtuurin edustavuuden ja säilyneisyyden kannalta, kuin myös kyläkuvallisesti käyttöhistoriansa sekä näkyvyytensä vuoksi.

Suositus:

Asemakaavamääräyksillä ohjataan konttorin ja rivitalon säilyttämiseen ja rakennushistoriallisen luonteen (julkisivut) mukaiseen korjaamiseen.

Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen kohdetta koskevien lupahakemusten ratkaisemista.

Purkamislupaharkinnassa on ennen päätöstä arvioitava suunniteltujen toimenpiteiden vaikutukset kulttuuriympäristön arvoille ja alueen taajamakuvalle.

* * *

Yhteenvetona voi todeta, että 60-luvulla ja sen jälkeen tapahtunut liikenne- ja kaupunkimaisen rakennustavan omaksuminen sekä liike-elämän hiljeneminen on köyhdyttänyt vanhassa tienvarsikylässä rakennetun kulttuuriympäristön monipuolisuutta ja historiallista kerroksellisuutta. Kylärakenne on muuttunut ja rakennuskantaa purettu ja osittain korvattu modernilla. Rakennusten luoman tienvarsikyläympäristön tilalla on liikenneympäristöön sijoittuvia rakennuksia.

Käytännössä 1900-luvun alkupuolella olleesta tienvarsikylästä ei ole jäljellä, kuin vanhat tiet - Melkonientie ja Rantatie – sekä salmen yli kulkeva rautatie ja vanhan sillan penkereet, kuin myös yksittäisiä, rakennushistoriallisilta piirteiltään säilyneitä ja aikaansa edustavia pientaloja eri puolilla taajamaa, mm. ylämäkeen nousevien vanhojen kulkureittien varsilla.

Tarkastelualueella ei ole yksittäisiä rakennushistoriallisesti tai kyläkuvallisesti erityisen arvokkaita rakennuksia tai osa-alueita, joiden kohdalla suojelu olisi ensisijaista. Rakennettujen ympäristöjen muutoksensietokyky liittyy osa-alueittain eri tekijöihin. Rantatiellä ja taajaman peltomaisemien reunavyöhykkeillä maankäytön jatkuvuuteen, joka ilmenee rakennusten sijoittelussa ja mittakaavassa sekä rakennusten ja viheralueiden suhteessa. Kun taas lyhyellä ajalla rakennetuilla asuinalueilla, kuten Aaronkadulla, ympäristölle tyypillinen yhtenäisyys kestää huonosti muutoksia rakennuksia yhdistävissä tekijöissä, kattomuodossa, massoittelussa ja julkisivujen materiaalien käytössä.

8 LÄHTEET

Arkistot

Parikkalan kunnan arkisto PKA
Rakennusluvat
Asemakaavat

Rekisterit
VTJ. Rakennus- ja huoneistorekisteri: Parikkala.

Kirjallisuus

Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialueselvitys osa 1. Etelä-Karjalan maakuntakaavan inventointi. Julkaisu 2006.

Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialueselvitys osa 2. Etelä-Karjalan maakuntakaavan inventointi. Julkaisu 2008.

Kotiseutumme värikuvina: Parikkala 2002. Aero-kuva.

Juvonen, Jaana, 1996. Parikkalan historia. [Parikkala]: Parikkalan kunta.

Särkisalmi kuvina ja muistoina 1900–1965. Toim. Sirkka Laine, Helinä Leminen ja Leena Pajari-Kosonen. Hämeenkyrö: Ekiteki.

Vilksa, Matti, 1969 (1928). Parikkalan historia, osa 2. [Parikkala]: Parikkalan Historiatoimikunta.

www-sivut

Arkkitehtimuseo, arkkitehdit: Jermo Laosmaa.
<http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16122759>
(25.5.2018)

Heikki Rantatupa. Historialliset kartat –sivusto.
<https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/page/etusivu>
(20.11.2017)

Museovirasto. Muinaisjäännösrekisteri. <https://www.kyppi.fi/20.11.2017>)

Wikipedia: Simpelejärvi.
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Simpelej%C3%A4rvi> (17.11.2018)
Lähde: Breilin, Heimo 2005: Simpelejärven vedenpinnan alentamiset. Parikkalan Sanomat, 27.6.2005. Keski-Karjalan Kustannus Oy.

Suullista tietoa

Kari Niiranen, Parikkala

¹ Kohteista on olemassa inventointilomakkeet Etelä-Karjalan selainpohjaisessa inventointitietokannassa (KIOSKI , Etelä-Karjalan museo).

² Muinaisjäännösrekisteri. <https://www.kyppi.fi>

³ Juvonen 1996, 313–315.

⁴ Särkisalmi kuvina ja ... 2008, 16.

⁵ Wikipedia: Simpelejärvi.

⁶ Särkisalmi kuvina ja ... 2008, 21.

⁷ Juvonen 1996, 315.

⁸ Särkisalmi kuvina ja ... 2008, 15.

⁹ Juvonen 1996, 650-660.

¹⁰ Myöhemmin Rantapetalan paikalle perustetun Särkisalmen meijerin tila Juustoranta sai nro:n 23 (nykyään 36) ja Parkkalan Sähkön Valopiha (pylväskyllästämon tontti) nro:n 25.

¹¹ Parikkalan Osuuskassan liiketalo, RL 88/1968. PKA.

¹² Ei rakennuslupaa.

¹³ Rakennuskaava ja rakennuskaavan muutos korttelin 110 osa. LH päätös 18.1.1994. PKA.

¹⁴ Jermo Laosmaa 16.4.1911, Helsinki - 12.11.1962, Jermo Pauli Johannes Laosmaa (ent. Lindholm) valmistui arkkitehdiksi Strelitzin teknillisestä opistosta vuonna 1935. Vaimo Marjatta Laosmaan kanssa laadittujen arkkitehtuurisuunnitelmien lisäksi hän loi uraansa työskentelemällä SOK:n rakennusosastolla (1937), Arkkitehtitoimisto Aalto & Kokolla (1938-1939), Insinööritoimisto Alfred A. Palmgrenilla (1939-1950) ja Valion rakennusosaston hoitajana vuodesta 1950 lähtien. Arkkitehtimuseo, arkkitehtiesittelyt.

¹⁵ Kunnan rakennusvalvonnan arkistossa ei ollut meijerin alkuperäisiä piirustuksia. Konttorin ja asuinrakennuksen luvat löytyivät RL 36 ja 37 1959. PKA.